

WALLACE STEVENS

ŞİİR NEDİRİN ŞİİRİ

zeki z. kırmızı

Őubat 2019

Bir Karakuşa Bakmanın On Üç Yolu. (1923-54, Seçme Şiirler)

1. Bölüm. OKUMA

Benim için, 2017 yılı içinde sıcağı sıcağına çok başarılı Gökçenur Ç. çevirisinden okuduğum Wallace Stevens şiirleri seçkisi bir şiir okuma şöleninin çok ötesine geçti. Böyle toplu seçmeler izlencesi sanılandan daha çok etkeni gözetmek zorunda. Kaynak ve amaç dil ekinini çok boyutlu olarak (okur beklentilerini de kapsayan ama asla bununla yetinmeyen) değerlendirmeye ve amaca uygun biçimde örgütlemeye yönelik bir titiz yazın işçiliği koşuldur en başta. Gerisini saymayacağım. Saymaya kalkarsam yazıyı bu konuya özgülemem gerekir, oysa ben büyük etkiler, esinler aldığım Stevens'dan söz etmek istiyorum.

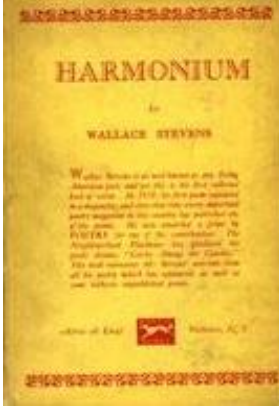
Yazımı odaklayacak şey şiir üzerine yazılmış, şiiri konu alan birçok şiir yazılmış olsa da dünden, başlangıçtan bugüne, bunu yine şiir biçimiyle kuram düzeyine çıkartabilen ve tüm yapıtının temelini oturtan Wallace Stevens'in bilinçli, sürekli, kararlı çabasının ta kendisi. Yazım bu çekirdek dolayında açılabilmişince açılacaktır.

Bir kez daha Kuzey'in şairlerini (Christensen, Tafdrup) bize dizgeli bir yetkinlikle aktaran Murat Alpar'ın emeğine eş değerde Gökçenur Ç. emeğine saygımızı vurgulayalım.

ABD kuzeybatısında (Pennsylvania) seçkin bir geleneğin içine doğan Wallace Stevens 1879-1955 yılları arasında 76 yıl yaşamış. Kafka gibi bir sigorta kurumunda çalışan şair, 1955'te (öldüğü yıl) tüm şiirleri için Pulitzer Ödülü almış. Girişteki açıklamaya göre Türkçede yayımlanan ilk kitabı. Benim içinse Wallace Stevens adı tanıdık bir ad. Eski yazın dergilerinde, örneğin 60'ların *Varlık Cep Dergisi*'nde karşılaştığımı anımsıyorum, daha birçok Türkçede kitaplaşmamış dünya şairleri gibi. *Yitik Ülke Yayınevi*'ni de kutlamanın yeri, sırasındır bu çeviri baskısıyla. Bana göre 2017'nin gözden kaçmış yayıncılık olaylarından biridir. Çünkü Wallace yalnızca büyük bir şair değildir.

Öte yandan 2 sayfalık Enis Batur sunuşunun da hakkını teslim edelim. Stevens'i *Gongora* şiirine, kara romantiklere, Mallarmé'ye ilişkilleyen, şiirinin koyuluğunu (*iç poetik duruş* sözcüsünü kullanarak) imleyen, uyum çatkısı (kendisi *ahenk kompozisyonu* diyor) kavramına başvurarak müzikal etkiyi vurgulayan özet ama önemli bir yazı(cık). "*Wallace Stevens, hem şiirinde, hem şair kimliğiyle yaşamında gizlenmeyi seçmişti, onca giz bundan.*" Hemen belirteyim ki Stevens şiiri çok da gizemli gelmedi bana. Şiire ters düşen bir kuramsallık çabasından söz edilebilirdi. Ama böylesi çok az çaba bu örnekte olduğunca şiiri yükseltmiş, daha şiir yapmıştır. Benim açımdan Stevens şiiri öncelikle bu anlamı taşıyor. Yani kuramın şiiri, şiirin kuramıdır.

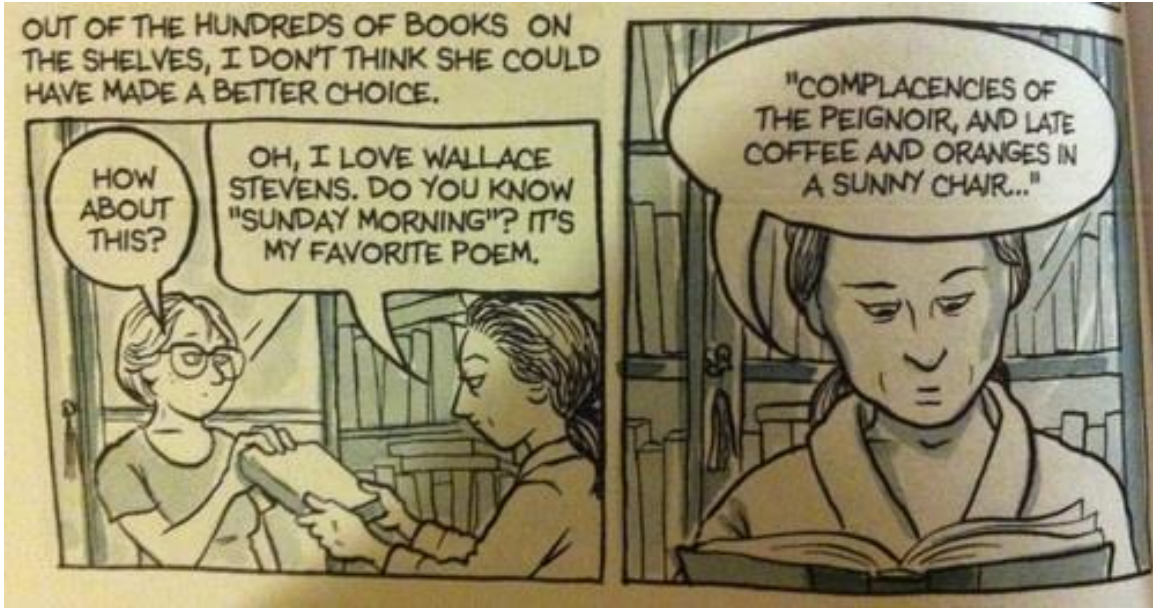
*

1923, İlk kitap

Gerçeğin ufukta yitip gittiği, erişme umudumuzun kalmadığı zamanlarda “*düşgücüdür tek gerçeklik bu düşünmüş dünyada*”, deme gereğini duyan 44 yaşındaki adam arkasındaki birikimi yeterli görmüş olmalı ki *Bir Karakuşa Bakmanın On Üç Yolu*'nu deniyor ilk kitabı *Harmonium*'la (tam günümüzden 95 yıl önce). Daha önce Poe'nun baktığını anımsıyorum. Bir karakuşa, örneğin kargaya bugüne dek gerçekten bakıp bakmadığımızı şimdi anlayabileceğiz belki. Onlarla sayısız kez yolumuz kesişmiş olmalı ve biz onları görmedik (büyük olasılıkla). Oysa onlar bizi (de) görmek zorunda oldular hep. İlk bakışta onu, kıpırtısız dünyada kımıldayan göz olarak okuduk. Bize (okura) bakan dünyanın gözü. Daha ilk adımda bakılan olduk. Karakuş biz miyiz yoksa? Usum haliyle üçe bölündü, her birinde bir karakuş. Güz yeli savurdu üç us dalında üç karakuşu. Biri adam, biri kadın, biri karakuştı ama üçlüydü, üçlemeydi (üç parçalı ya da perdeli, üç sesli kanon). Bu üç sesi nasıl uyumlamalı, dizmeli, çekmeli, kiplmeli. Karakuş gaklıyor: Şiir arkadan gelendir, ezgi de. İlk başta olanı, duranı, ilk karakuşu unut, arama boşuna. Gölgesine, izlerine, ardına bak. Karakuşu görmek istiyorsan ondan kalana bak, hatta ondan kalan bakışına bak. Sen yazacaksın şiiri ve müziği. “*Gölgesinden anlaşılıyor neşesi/ Ama anlaşılmıyor nedeni.*” (18, *Bir Karakuşa Bakmanın On Üç Yolu*, VI) Altın kuş düşüyle ne şiir olur ne şarkı. Siz karakuşa dikin bakışınızı. Şiir (ezgi) ondan yankılanacaktır, inanın şaire. Öyle bir karakuş ki dünyanın kusuru gibi durur, diker gözünü üstümüze, bakar. İşte bu kusurdan, kusurla gelir şiir, tırmanır omzumuzu. Karışır aramıza. Karakuşsuz, kusursuz şiir olmaz. (Karşıda, pencerenin öte yanında, ben bunları yazarken, bir uydu alıcısının çubuğuna karakuş sanki çağırılmışım gibi geldi kondu ve dikti gözlerini içerime. Üstüme iyilik sağlık! Stevens ölmemiş miydi? Uğraşacağı mı tuttu benimle ta ötelerden?) Karakuş bu şiirini, ezgisini aldı kanatlarının altına, uçtu gitti ama geride bir im, bir atık, bir kerteriz de bıraktı. Yoksa işimiz iştî! Ne şiir ne ezgi kalırdı payımıza düşen. Karakuş şimdi süzülen bir imge. Öyle ki bir şeyler beklenmedik anlarda onu çağırıştırır sana. İrmak kuş olur, kanatlanır uçar. Konar karakuş dala. Şiir konar dala. Böyle şiir kuramına girdikten sonra boşluk boşlukta, hiçlik hiçlikte, şiir şiirde yankılana arta

sürüp gidecektir: “Hiçlik bakar durur hiçliğe/ Orada olmayan ve oradaki hiçliğe.” (20, *Kardan Adam*) Ve *Pazar Sabahı* kadın dingin, mutlu daha önceden kendisine önerilmiş tüm Tanrıları gözardı eder, kendi ışıklı Tanrısını yapmaya koyulur eşsiz hiçliğin mermerinden: “*Tanrılık içinde yaşamalı kadının:/ Yağmur tutkusunda, kar karamsarlığında,/ Yalnızlığın yasında ya da orman çiçek açtığında/ Boyun eğmeyen gururunda, güz geceleri ıslak/ Yollardaki fırtınalı duygularında,/ Hatırlayışında dallarını yazın ve dallarını kışın/ Tüm sevinçleri ve sancılarında./ Bunlardır işte ruhuna koyulmuş sınırlar.*” (22, *Pazar Sabahı, II*)

Gökten inen Tanrıya, yerden, kadından verilen karşılık, ‘aşkın geleceği’ olacak. ‘*Kırlangıçların kanat çırpışını*’ anladıkça mutlu olacak kadın. (24) Ölümdür güzelliğin annesi ve güzellik, ölümlü bu yakadadır. Ancak bu yakada ölebilir, ‘*uykusuz bekleyen annelerimiz*’e kavuşabiliriz. Geriye bir güvercin sürüsünün belirsiz, tanıma gelmez dalgaları kalır. Dalga günle gece arasında yükselir alçalır. Dalganın bir de eğri (yan) anlamı vardır, madam. “*Işıldar en çok da dullar korktuğunda.*” (29, *Yaşlı, Asilzade Bir İsevi Kadın*).

Düşgücümüz piyano tuşlarında seksin ve kanatlansın şiir. Parmak tinin emireri, tin parmağın dürteği. Müzik mi? Ses değil bir duygudur: “*Ve bu yüzden burada, bu odada/ seni istediğimi hissediyorum.*” Ilık, duru, yeşil bir ikindide duyumsamak gibidir Susana’nın “*oluşlarının bas vuruşlarını.*” (31) Ilık ve duru suda uzanıyor. Su kıyısında yapraklararası “*Eski bağlılıkların çiy tanesini/ Duydu.*” (32) Dingindi ama dindirici asla. Kışkırttı, ayarttı “*Ve boynuzlar kükredi.*” (32) (Kızıışmış) yargıçların karşısına çıktığında bu yüzden mi ağladı yüzü utançla yanan genç kız? Yanılmayın. Güzellik anlıkta (zihin) geçici, tende ölümsüzdür bildiğinizin tersine. “*Beden ölür, bedenin güzelliği yaşar./ Akşamlar ölür, sonsuz akışta/ Yemyeşil bir dalga yaşar.*” (34) Önce

Susana (genç kız) vardı ve “*Şimdi ölüm, kendi ölümsüzlüğünde,/ Susana'nın anılarının duru viyolasıyla*” (30-34, *Klavyede Peter Quince*). Genç kız ölür. Schubert (*Der Tod und das Mädchen, String Quartet No.14, 1824*) kalır. Ama biz “*Şeylerin Yüzeyi Hakkında*” bir şey öğrenmiş olduk. Dünyayı (dışarı) ancak indirgeyerek kavrayabiliyoruz. Tümceyi düşünüyoruz sayfaya ve yaşanılır, olanaklı oluyor dünya: “*İlkyaz giysilerini çıkaran güzel bir kadın*”. (35) Dünya yüzeyinden, teninden parlıyor. Bunu bilen şair pabuç bırakmıyor yapabildiğiyle kapatan, saklayana. Yüzey (ten) sürüyor ve şairin dili uzun ve uzayacak daha. Ve soracak: Yüzü çarşafla örtülen kız “*görünen varlıkların sonu mu?*” (37) Yirmi kişi bir köprüden mi geçer bir köye doğru, yoksa yirmi köprüden mi? Bir kişi yirmi köprüden geçmiş olmasın. “*Kaçıp gidiyor anlam.*” (40) Geriye kalan: “*Köyün ilk beyaz duvarları.../ Meyve ağaçları...*” (41, *Bir Varsılın Eğretilmeleri*) Tamam, kaldıralım eğretilmeleri; kabuğu terslemek, yaşamı söndürmek, eksiltmekse eğretilme: “*Düşünebilen bir şey olma/ Bir dul kadın kuşu/ Ya da yaşlı bir at gibi.*” *Hiçbir şeyi yansıtır, ışığı Yaşlı Yıldız, Chimera.* (41, *Williams'ın Bir Temasından Küçük Ayrıntılar*) Çünkü asker ölür, “*Bulutlar, yine de giderler,/ Kendi yönlerine.*” (47, *Askerin Ölümü*) Düşünürün perdeleri rüzgârla uçuşurken bir an örtü kalkar ve ‘*son yücelik*’ (48) gözalır. Neyi gördüm ben, diye sorarız kendimize ya da neyi görmedim. Düşünen, sözcükler değil mi? Acılarımızın içimizden taşan gerilimi onların marifeti değil mi? Nedir bu sözcük tutkun senin, yıldızlı *bilgi* inancın? Aslında koro seni karşılamadı, uğurladı. O denli mi boşunaydı dünya? Bu çalışkan okumasever hayaletlere hiç mi acımıyorsun? “*Okumak için deli olmak gerekir/ Ve okunacaksa sadece zamanın ötesine geçmek için okunur.*” (52, *Le Monocle De Mon Oncle, IV*) Okumak okumayı çağırır, açlığı daha büyütür: “*Âşıklar soyundukça, aşkları çekilir/ Sınırlarının içine.*” (54, VI) Yolların neşesi katırcılar (sanatçı, yaratıcı, yazar, vb.) gelirler, ‘*tingirdayan çingiraklarının anlaşmazlıklarıyla*’. Savaşçılar maşrapalarını tokuştururken masa başında “*Bu öykü şöyle özetlenebilir:/ Göklerin balı belki gelir belki gelmez,/ Ama toprağın balı aynı anda hem gelir hem gider.*” Anlarınız ki katırcılar bu dünyanın katırcılarıdır ve taşıdıklarının “*Sonsuz bir çiçek açmayla boy atan bir genç kız olduğunu düşünün*”, öncelikle (55, VII) Gerçeğe giden yol, ‘*eski bakışın yeni bir akla dokunuşun*’dan başka nedir? İşte tam da bu yüzden, “*meyveleriz biz.*” (56, VIII) Herkesten biriyiz gerçekte, çiftçilerden bir çiftçi. Ne uygun adağı bulabildim herkesten biriyken, ne büyümlü ağaçların şifalı dallarını bildim. “*Ama yine de, bir ağaç gördüm/ Düşlerimdeki bir şeye benzeyen./ Uludur ağaç, her kuş bir ara konar/ Dallarına yaşamında, goncalardan güvenilir bir öğüt almak için,/ Ama kuşlar gittiğinde o gonca hâlâ öğüt verir ağaca.*” (58, X) Sevişmek yetmezdi kuşkusuz. Çünkü yas sırasını bekliyor kapıda. Daha iyisi yola koyulmalı. ‘*Yıldız ışığı noktasının peşine*’ düşmeli, “*Gürültüyle vıraklarken kurbağalar*”. (59, XI) Genç kara hahamın kibri çok gerilerde kaldı. Sonra aşkın başlangıcı ve ilerleyişinin peşine düşen gül renkli hahamın yolundan gittim: “*Ki hâlâ peşindeyim, ama şimdiye kadar anlamamıştım/ Şu kanat çırpan şeylerin apaçık ki gölgeleri var.*” (60, XII) İmgenin görüngübilimine (*fenomenoloji*) 44 yaşındaki Wallace’ın çözüm arayışları çarpıcı derinliklerde sürüyor *Altı Çarpıcı Manzara*’yla. Görüntü (algı ya da gerçeklik) imgenin içinde mi, yoksa dışında mı? “*Çin’de yaşlı bir adam*” gölgesine oturduğu çamın gölgesinin kıyısında bir turna ayağı görür. Bu görünümün rüzgarıyla sakalı uçuşur, çam ağaçları sallanır.

“Böylece akar su/ Otların arasından” (61, *Altı Çarpıcı Manzara, I*) Gece, bir kadının omzunun rengine bürünür. Algımı kıvrırır, boyumu büyütürüm, yeter ki benden küçük olan girmesin algıma. “Düşlerim aya yaklaşır.” (64, *IV*) Anlarım ki yıldızın eli insanın elinden daha güzel süsler üzümün yaprağını. Kimdir sanatçıların sanatçısı? Usun sınırlarından, ölçmenin kurallı geometrilerinden taşanlar olmasın? Bir şey bilinemesin. “Bırakalım iskambil fallarının evi/ Sonsuz titreşimin evi olsun.” (67, *İskambil Fallarının Evi*) Nasıl olabilir ki, duraksız yinelenmezse ‘düşüncenin devinimi’. (67) Daha canlı, daha dokunulur, tadılır lezzette imge, “O Florida, Cinsel Leke.” (69) Hazcıl imge: “Gölgenin karşısında keskin kokulu bir çiçek”. (70) “Kırmızı gibi kırmızı” yeterli bir anlatım, dışavurum mudur? Daha nasıl yaklaşmalı, kavramalı belinden dışıl imgeyi? Rüzgâr yön değiştirmesini sürdürse de “Giderek daha yorgun”uz. (73) “Çivitler içinde kadınlar” daha uzak, “yanan sırlarla dolu” kitaplarıyla. (75) Kitap dedik ve kitaba geldik. Boş sayfa nasıl dolar? Tek yanıtı var bu sorunun. Gümüş pulluğun ardında “Kara tarlada dans ediyor kara beden”. Ve böylece geceye saçılmış boş sayfalar kara bedenin dansıyla dolar ve dolduğunca tez boşalır. Yere düşen sayfa boştur yine. Aynı şey terastaki kadın için de geçerli. “Düşüncelerinin gösterişli/ jestlerinden yapılmıştı kadın.” (77, *Infanta Marina*) Her şey kendiydi, beliriydi: “Sevgiler ve duyular, mutlak ses/ Ve mutlak görü, her şey fırtınadan ibaretti/ Başka bir şey değil.” (78, *Don Joost Yoksulluğu’ndan*) Yani tin, dış dünyadan oluşur. Doğulu adamlar doğunun kendisidir. Taşralı adamlar vadidir: “Lhasalı bir kadının giysileri,/ Lhasa’nın görünmez bileşeni olarak/ Lhasa’yı görünür kılar” (79, *Bin Adamın Öyküsü*)

İkinci şiir kitabı Düzen Düşünceleri’ni 56 yaşındayken (1936) yayımlıyor Wallace Stevens, ilkinden (*Harmonium*, 1923) 13 yıl sonra. Yine aynı yılda *Mavi Gitarlı Adam* (1936) çıkıyor. İlk üç kitap *Birinci Dünya Savaşı*’nı izleyen kitaplar. Kitap içinde yer alan şiirlerden birinden yapılan alıntı bölüm başına konmuş. Bu özgün baskıda yer alan bir gönderme mi, yoksa çevirmen ya da Türkiye yayıncısının bir uygulaması mı, bunu anlamak için özgün yapıtlara bakmak gerekiyor. Biz şiire bakalım ve düşünelim kuşaklar boyunca çocuklardan çocuklara ne bırakıldığını geride. Yalnızca kemikler mi? Bizden önce yaşamış ve ölmüş çocuklar ne gördüler aslında, sonsuz yas çılgınlıkları atarak: “Evin görünümünü uzun zamandır biliyorduk/ Ve ev için söylediklerimiz” (83, *Bir Yanardağ Kartpostalı*) Ev imgesinin altını çiziyoruz özenle. Hangi ev hakkında konuşuruz? Hangi ölü (hayalet) hakkında. Rilke elimizden tutabilir, yardımcı olabilir mi bize? “Çok mu kötü buraya geldiğinde/ Yatağı boş bulmak?// Kederli saçlar da bulabilirdi başka biri,/ Keskin bakışlar, saldırgan ve soğuk eller.// Belki kitaba vuran bir ışık,/ Aydınlatan acımasız bir iki dizeyi.// Belki sonsuz yalnızlığını/ Perdelerin arasındaki rüzgârın.// Acımasız şiir? Uyumlu birkaç sözcük/ Uyum, uyum, uyum içinde.// Böyle iyi. Yatak boş,/ Perdeler gergin, düzenli ve kıpırtısız.” (85, *Görkemli Şato*) Yine Rilke’nin bir dönem nesneyi sözcükle durdurmak (nesne şiir) umutsuz girişiminde olduğu ve az önce Stevens’ta da gördüğümüz gibi ama bu kez kendi, kendidir, “Gece, gecenin şarkılarını bilmez./ Gecedir gece, benim ben olduğum kadar.” (87, *Aşkın Yeniden Tanımlanması*) Aşk bu gecenin içinde birbirine tutulan fenerdir. Ama her zaman değil. “Zihin köpek gibi hırlıyor;/ Zihin

düğümleniyor.” (88, Çamur Ustası) Ve mutlu bir akşam: “Ladinlerin bize uzanan elleri;/ Alacakaranlık, kurtlu/ Metaforlarla dolu.” (92, Akşam Keyfi)

Mavi Gitarlı Adam’la (1936) birlikte Wallace Stevens’in el yordamıyla ilerleyen *şiirle şiir kuramı* çalışmaları da bir çerçeve içine alınıyor. Artık sanat (şiir) üzerine düşünüyoruz. XXXIII şiirden oluşan bir dizidir bu sayılandırılmış (s.95-127). Başyapıtı denebilir, aynı zamanda şiir hakkında bir şiir başyapıtı da.

drawing by David Levine

Mavi gitarlı adama, neden şeyleri oldukları gibi çalmadığı sorulduğunda, yanıtı alçakgönüllü olduğunca önemlidir: “*Oldukları gibi olan şeyler/ Mavi gitarla çalınınca değişirler.*” Ama buna karşı söylenen de yabana atılacak gibi değildir: “*Dediler ‘Ama bir şey çalmalısın bize/ Bizden öte, yine de benzeyen kendimize,*” (95, I) Hem bizden başka olacak, hem de bir yerden tanıdık... İmge kuramına doğrudan daldık böylece. ‘*Bir şarkı çalmak*’, ‘*oldukları gibi olan şeyleri ıskalamak*’ demek ki, nereden baksan. (96, II) Bir kere, “*bir adamı çalmak/ Hançeri saplamaktır kalbine,*” (97, III) Mavi gitar oydukça oldukları gibi olanları, “*oldukları gibi olanlar/ Uğuldarlar, uğuldar mavi gitar.*” (98, IV) Oldukları gibi olanlar direneceklerdir kuşkusuz: “*Dünya düzdür, yalındır bize göre,/ Yoktur üstünde tek bir gölge bile.*” (99, V) Mavi gitar ezgisini yükseltir, “*Oldukları gibi olan şeylerin uzamına dönüşür,*” (100, VI) evlerini anıştırır onlara, sürüklemişken başka bir yere, eve ve uzama. Ama mavi gitar kendini satılığa çıkarmamalı, uzakta kalmaktan asla vazgeçmemeli. Sanat aralanmak demek değil mi? Üstelik kasırganın usu gibidir, “*Doğurganlık verir çalışma fırtınaya,/ Tıngırdatırım telleri ve salarım fırtınayı ortaya.*” (102, VIII) Gitarcı mı? Tellerin üstünde kambur bir gölge, “*Henüz yapılmamış bir şeyin yaratıcısı, // Sözcüklerin yağmuru altında hüznü, / Kendini oynadığı sahne ve kendi yansıması.*” (103, IX) Belki de mavi gitarı ve gitarcısını susturmalıyız sonsuza dek. Yoksa dayanamayacağız (herhangi)bir nesne olmama düşüncesine: “*Zamanın karnının karanlığında,/ Zaman uzar taşların arasında.*” (105, XI) Orkestra devreye girer. Yüksek tavanlı salonlar. Dağılan

kalabalık. İyi de, “*Ve nerde bulurum tıngırdatırken telleri/ Kendinin ben olmadığını ilân// Eden ama artık başka bir şey olamayacağından/ Ben olmak zorunda olan şeyi.*” (106, XII) Tüm bu sahte avazalara ne demeli? Dudaklardaki sahte yüzlerce maviye?.. Tüm kurmaca sesleri ayıklayıp da baktığımızda, “*Gece, aydınlatır şarabı ve yemişleri,/ Kitabı ve ekmeği, oldukları gibi olan şeyleri,// Yaradır bir tür ışık-gölge oyunu,/ İçinde adamın çöküp mavi gitarı çaldığı.*” (108, XIV) Güzelduyusal (estetik) algı çözümlemesini biraz daha derinleştirelim. Şu yerdeki leke neyin lekesi? (*Yarınki Yüzün*’ü anımsıyoruz, *Javier Marias, özgün dilde 2002-7*) “*Şarap mı kan mı şu yerdeki leke?/ Ya da ben mi yaptım onu, herneyse?*” (109, XV) Mavi gitar olduğu gibi olan bir şey iken “*Uzun geceler boyu çaldıktan sonra/ Elle değil akılla çalınmış gibi gelir.*” (112, XVIII) Olmadığı gibi olan bir şeye dönüşür. Yani iki şey olur: “*İki şey, birlikte tek bir şey gibi,/ Kendimi ve canavarı çalsam,// Ya da kendimi hiç çalmasam da/ Canavarın aklını çalsam,// Taşın aslanının karşısında/ Lavtanın aslanı olsam.*” (113, XIX) Öyleyse usa (akıl), düşüncelere mi borçlu sanat varlığını, yoksa aslında “*Bir dost olacak sana/ Zavallı, zavallı, renksiz, renksiz gitar...*”a mı? (114, XX) Sanatın hammaddesi et, kemik, çamur ve taştır. Yani “*Şiirin konusu şiidir.*” Çıkışın (şiir) ve varışın (şiir) arasında “*Bir gerçeklik boşluğu bulunur,/ Şeyler oldukları gibi olur. Ya da öyle sanırız.*” (116, XXII) Geri dönen, şiir ve karşı-şiidir, şiirin yadsınmasıdır. Şeyden şeye geçilir *Mavi Gitarla* beraber. “*Ve dünyanın dünyaları oldu, ay! Böyle:/ Otlar yeşerdi ve otlar soldu// Ve burun sonsuzdu, işte şöyle:/ Eskiden oldukları gibi olan şeyler, şimdi oldukları gibi,// Olacakları gibi olan şeyler bundan böyle.../ Tombul bir başparmak tempo tutar ay yay ay.*” (119, XXV) Şiir her dönüşünde katıldı dünyaya. Kumsala dalga olarak vurdu, kayayı kayaladı. Kayadan doğma şiir kaya oldu ve duyuldu bu, mavi gitarın tellerinde. “*Doğalım, doğuştan dünyalıyım/ Ve basit bir şey gibi düşünürüm burada.// Bir düşünce olamaz/ Islak otların sürüklendiği deniz// Burada içime işleyen kesinliği soluyorum/ Yürüyor, konuşuyor, olduğum şey oluyorum,// Ve şeyler benim olduklarını düşlediğim gibi/ Tam da mavi gitarı çalarken onları söylediğim gibi.*” (122, XXVIII) İş, şeyleri dengelemekte, bir denge noktasına ulaşana değin. Mavi gitar çalıyor, şiir yazılıyor, şiir varsa bundan. En son denge noktasına ulaşmak. Olanaklı mı bu? “*Bilmek dengenin tam da dingin olmadığını,*”. (123, XXIX) Oraya ulaşana dek, ecce, kor-kehribar pasülkenin kabuğu soyulmuş tohumuyuz. (124) “*Horoz ötecek, çingilanacak bahar.*” Ve yine günlerini sürdürecek insanlar. Kavgalanıp, horozlanıp... “*Sağır bir gitarist yakalamış gibi/ Mavi gitarın sesindeki değişimi.// Ya hiçlik ya bu rapsodi,/ Oldukları gibi olan şeyler rapsodisi.*” (125, XXXI) At tüm tanımları. Işığı kapat. Adları kullanmaktan vazgeç, şu şudur bu budur demeyi kes. Ve bırak kendini biçimden biçime dönüşmeye. Kır biçimin kabuğunu. Tam bu anda işte, “*Olduğun gibisin. Kendinsin./ Şaşırtıyor seni mavi gitar.*” (126, XXXII)

Dünyanın Parçaları (1942) Avrupa’da ikinci büyük savaş sürerken yayımlandı. Gerçek ve gerçeklik nedir? Şiir bunları nasıl ele alır? “*Gerçek diye bir şey yok.*” (131, *Ev Yolunda*) *Son Kurtarılmış Adam* saat altıda doğrulur, yatağının kenarına oturur. Bakar ve ‘*Sanırım yeni bir öğretiyi var bu topraklar için*’ diye geçirir içinden. Çünkü içi anın içinden geçerken, “*Sabah renk ve sisken ve bu yeterliyken.*” Olmak, yatağın

kenarında doğrulduğum anda olmalı. “Özgürlük tanımsız olmalı, bir öküz olmak,/ Dışarıdaki ağaçların önemini kavramak,/ Meşe ağacının tazeliğini, ki meşe yaprağı değildiler/ Meşe yaprağına benzedikleri kadar.” (132-3, *Son Kurtarılmış Adam*) Dünyanın savaşı usumu kanattı. “Ama içimde biri daha vardı/ Bulutlara kadar yükselen,/ O rüzgârları tutan,/ Büken ve kıran/ Gökte bir bıçak gibi keskin duran.” (137, *Dağların Arasında Zayıf Bir Zihin*) Demek, aslında dünyayı görmüyorum, deniyorum ve dokunuyorum. Gözlerimle toplama bir bileşeni daha ekliyorum: Yeşil bukeler. (138) Kimse kestiremez anlığın (zihin) eğilimlerini: “Biri uyurken uğuldayan biçimi yastığın/ Evin üstünde uğuldayan ayla...” (139, *İyi Giyimli Sakallı Bir Adam*) Diyelim ki okuyorsunuz. Okuduğunuzu sanıyorsunuz. “Okumak güç. Sayfa karanlık.” Aynada yansı belirecek diye beklerken “Yeşil vahşice saldırıyor biz aynaya bakarken, // (...) Siz de budur sanıyorsunuz umduğunuz şey. // Doğa ana, yeşil gece, / Bilinmeyen bir alfabe öğretiyor sana.” (140, *Kendi Işığında Okuyan Fosfor*) Çağcıl şiir nasıl olmalı peki? Zamanın adamlarıyla yüzleşmeli, kadınlarıyla buluşmalı, savaşı düşünmeli, yeni bir sahne kurmakla yetinmeyip o sahneye çıkmalı, ‘iki duygu birmiş gibi’ seslenmeli onu dinleyenlere, “Şiir bir/ Doyumun bulunuşu olmalıdır, ve belki/ Paten kayan bir adam, dans eden,/ Saçlarını fırçalayan bir kadın olmalıdır./ Şiir aklın eylemidir.” (141, *Modern Şiir Hakkında*) Bu durumda söyler misiniz gerçekte kimdir *Kaosun Efendisi?* “Dalgın adam... Sarp Alpleri yurt bellemiş/ Bir kartalın süzülüğünü görüyor.” (148, V) Şiir nedir araştırması Wallace’ın şiir yaşamı boyunca süren, belki de tek sorusudur: “Şiir yoksunluktur, Saygı duyulan yokluk. Ele geçirmek için hiçlik. // Yapılan şeydir şiir.” Aslanın donuna giren ozan, onun kaslarıyla sıçrar, ama şiir ozanı, “Aslan bir insanı öldürebilir.” (149, *Yıkıcı Bir Güç Olarak Şiir*) Elbette dahası var. Şiir, “Bizi savaşın, şiirin bir parçası olduğuna inandırmalıdır, / Bir düşünme biçimi, aklın yıkımına benzeyen/ Bir yıkım yöntemi.” (150, *Adam ve Şişe*) Buna kasıtlı, ustalıklı bir yıkım yöntemi demek daha doğru: “Uçurumdan bir köpek kafası/ Gibi çıkan kaya/ Bir balığa dönüştü ve atladi suya.” (152, *Bir Yaz Günü Üzerine Çeşitlemeler, III*)

İkinci büyük savaşı izleyen yılların ilk kitabı *Yaza Taşınmak* (1947). ‘Dirimsel bir eğretilemeyiz, mutluyuz en sonunda’ diye başlıyor şair ‘orada olmak burada olmaya karıştığında.’ (159, *Acemi Giriş*) Arkadan bir önermesi var. (Yeni değil.) “Ev sessizdi dünya sâkin ve/ Okur kitaba dönüştü.” (160, *Ev Sessizdi, Dünya Sâkin*) Kitap ve okur sessizlikte durdu (oldu). Aslında sözcüklerin sesi yok, şeylerin sesi var ve o seslerin arkasında büyük sessizlik. (161) Ama evrim sözcüklerden insana ulaşır. (162) “İnsandır tanrının konuşmasını isteyen, / Hayvanlardan, sözün erişemediği yığınlardan.” (163, *Giderek Daha Az İnsan, O Yabani Ruh*) İnsan sözcüklerden şiir yapar. O şiir ki düşünceye başarıyla direnmelidir, özdeşleşmeye, anlamın gerekliliğine. (164) Çilesini çekecek şair katlanarak düşüncelere: “Bütün gece katlanmalıyız düşüncelerimize, / Soğukta kıpırtısız kalana dek ışıltılı açıklık.” (164, *Adamı Taşıyan Şey*) ‘Kalbimizde koşan bir at’ olan zamandır göğsümüzde çarpa çarpa ‘aklı yumruklayan.’ Soyutlayım kurgusuna (‘bir üst kurgu’, 168) giriyoruz böylelikle. Şiir Soyut Olmalıdır. (169) “Tüm bildiklerini unutmalısın/ Ve güneşi yeniden, güneş bilmeyen gözlerinle görmelisin/ Ve apaçık görmelisin güneşi, güneş düşüncesinin içinde.” (169, *Şiir Soyut Olmalıdır, I*) Yaşamı tazeler şiir, bir an ilk

düşünceye taşır bizi. Saf bir başlangıçla son arasında yuvarlar. “Yaşamın anlamsızlığı alışılmamış bir ilişkiyle işler içimize.” (172, III) Bizim olmayan, dahası biz olmayan bir yer söylencesinden fıskırır şiir. (173, IV) “Görünür ya da görünmez olmalı,/ Görünür, görünmez ya da her ikisi./ Gözle görülen ve görülmeyen// Hava ve havanın büyüklüğü,/ Diyelim hava, yalın hava, önemsiz gök:/ Yaralı bir soyutlama, düşünen bir adam gibi.” (176, VI) Düşlenmiş başlangıç en az iki olasılıkla çatlar, öyle değil mi ‘Sevgili dilbilimci’. Sanki “Dalgalar hiç kırılmamış gibi./ Dil ansızın, doğallıkla bir şeyler söylemiş/ Emek vererek söylemiş gibi.” (179, VIII) Soyutlaması kendini aşan kişi, eski paltolu ve pantolonu belinden düşen adam, işte “şiir bu adamdan oluşur.” (181, X) İkinci şiir ilkemiz ise şöyle: *Şiir Değişmelidir*. Sanki hiçbir şey değişmedi der demez “bu her şeyi değiştirir ve değiştirir.” (182, I) Yani hiç ve asla ‘kaldığın yerden devam’ etmezsin. Kulaklarında hep ‘uğultusu ve uğultusu yeni gelen arının.” (184, II) Her şey oldu ama “Hiçbir şey olmadı çünkü hiçbir şey değişmedi./ General sonunda hâlâ bir saçmalık.” (185, III) Ya da şöyle diyelim. Karşıt yaradılışlı her şey birbirini (ön)gerektirir, diğerine bağlıdır. Değişmeyi kaçınılmaz kılan da bu değil mi? “Denizci ve deniz birdir.” (186, IV) Doğru görürsen ‘tüm ülke bir kavun’dur örneğin. (188) ‘Benol sen’, “Ool sen, sen/ Ve sen, ool ve ool. Bu da diğerleri gibi/ Bir sestir. Söner gider.” (189, VI) Önermesini şöyle özetler Stevens: “Şiir, şairin anlaşılabilir sözlerinden/ Gündelik dilin anlaşılabilirliğine doğru gider ve döner.” (192, IX) Üstelik Şiir Zevk Vermelidir. “Bir ibiği olmak, kalabalıkların yelesini taşımak”, “Ortak kalbi anlamak, o en kahraman ardçıyı” (194, I) gerekir şiiri tümmek için. En yalın yaşam bileşenlerinde gündelendiğimizi anlar gibi oluruz ve keyfini çıkarırız sokaktaki krallığımızın: “Kışı keşfetmek ve arkadaş olmak, kabul ettirmek/ Geremediğini bulmak, her zaman akıl geremediğini,/ Hiçlikten, büyük bir fırtına yaratmak// Bu mümkün, mümkün, mümkün. Mümkün/ olmalı.” (201, VII) Böyle bir saat, mutluluk saati varsa, günü varsa, ayı, yılı da vardır. (202) “Şakı çelimsiz çalığışu. Ben de yapabilirim de/ Meleklerin yaptığı her şeyi.” (203, IX) “Akıldışı bir bozulma, buna rağmen ıtırlı, buna rağmen tatlı,/ İşte bu: mantıklı bir bozunumdan fazlası,/ Algılardan kaynaklanan bir kurgu. İşte bu, işte bu.” (204, X)

Güz Şafakları (1950) yetmiş bir elden çıkmış olağanüstü bir şiirle açılıyor:

Başlangıç

Ve sonunda yaz gelir lekelerle,

Paslı ve çürümüş çıkıp geldiği kapı.

Ev boş. Ama oturup ıslak saçlarını

Fırçaladığı sandalyede kendi karanlık ışıltısıyla

Aklı karışmış kokusuz bir ışık.

Bu, ânın varoluşuna baktığı ayna

Tarihi bir kenara bırakıp

Yazın özünü tamamen anladığı

Ülkesinin neşesini gördüğü ve güldüğü

Ve şaşırıldığı, dudaklarının ve ellerinin titrediği.

Kalktığı bu sandalye, oturup kendine bir elbise diktiği

Bütün dikkatiyle, en rahatı olsun diye

Dikilmiş bir başka kumaştan on iki çan için...

Elbise çıkarıp atılmış, bomboş yatıyor yerde

Şimdi, Tragedya'nın ilk yaratıcıları, başlangıç için,

Yumuşak şeyler söyleyin, yağmur oluklarının altında.

(209)

Geriyeye yürüyecek, ânın arkasını dolduracağız. Bunu biz yapacağız kuşkusuz ve söylediğimiz, olacak. Çoktan yitirilen duygular anlatılacak. (210) Kusursuz şiirin soyut diliyle olacaktır tüm bunlar. "Umarsızca kıyısında değil, tam ortasında, yeterdi/ Bir bütün olmak için, çünkü tam ortada/ Hissedilecek bir şey varsa bu sadece neşedir." (211, Kusursuz Şiir Soyuttur) Lahitteki Puhu Kuşu ötsün ve ölümler ve diriler buluşsun sözün (şiirin) açıklığında. Dünyalı ve ötedünyalı anne ve onların tacı: anne düşüncesi: "Karanlık ve kara tutkunun şekilleridir." (213, I) Araftayız, Rilke'nin tekinsiz bur(ga)çlarında yine şiirle bulabilecek miyiz bakalım kurtuluşu? "Uzamdan az zaman, zamandan az uzam düşüncesi/ Ve özdektense, bu toprağa benzerlik,/ İçinde boylu boyunca gerilen teli tıngırdatarak// Dipsiz bir ezgiyi özgür bırakan,/ Bir buluşma, ışığın içinde bir çıkış./ Bir kamaşma benzeşimden ve keşiften." (213, II) Sahne binişimleri

daha renkli ve yarım ya da tam seslerle tınlasa da Rilke'nin alttan gelen sesini duyar gibiyiz: "Orada uykunun doruğundaki katları/ Açıkça gördü, içiçe katlanan,/ Beyaz giysiler, devinen kütleler,// Yürüyen bir dağ gibi, güne ve/ Geceye doğru (...)" (214, III) Ölümünden sonraki barıştan olsa olsa bir de o söz ederdi, gözlerinden keder bulutları süzülerek geçerken. "Kiklopların yazında, yeraltında izlemek için/ Başucumuzda yanan muma benzeyen bir kral/ Giyinmiş o kaftanı, onurumuzu koruyan." (216, IV) Rilke şair değil de kral olsaydı Stevens'in ondan söz ettiğine inanabilirdim. Ama inanmak için daha nedenler var. *Ağıtlar'dan (Rilke, 1923)* birinde geçen ve canına kıyan dansçı genç kıızı anımsıyorum şu dizeleri okurken: "Ama hoşça kal der kız, kendi içinde, algılarının arasında/ Yiterken, yükselir gülün saygınlığının üstünde,/ Kendinden uzun durur, bir simge değil, hızlı// Ve güçlü, görmek yerine dokunulan bir etkileşim." (217, V)

Lahitteki Puhu Kuşu, VI

Bu modern ölümün mitolojisidir

Ve bunlar bu susturulmuşlukları, kendi şaşkınlıklarından

Şefkatlerinden yarattıkları bu ağıt yaratıkları

Oluşmuş ve oluşmuş, yaşamlar boyunca,

Bunlar ölümün kendi üst imgeleri,

Saf kusursuzluğu kaynak boşluğun

Belki ölüm olan bir tutkunun

Çocukları, ışıkla bağlanmış boşlukta

Aklın oluşları, o tutuşan flora...

Akıl, uyumak için kendi kendine şarkı söyleyen bir çocuktur

Kendi yarattığı varlıklar arasında,

Yaşar ve ölür insanlarla birlikte.

(218)

Şiir araştırmaları bitti sanıyorsanız yanılırsınız. Stevens şiirinin varlık nedenidir şiirin kendini anlama, araştırma yolu. Kafkaesk bir yazın yöntembilimi soruşturmasından söz etsek yeridir. Şiir hakkında yukarıda birçok önerme bile değil, yargı aktardık birinci elden, yani bir şairin elinden ve şiirden. Bir tane daha ekliyor Stevens: “Gerçek şiir şeylerin merkezindedir,”. (220, *Dünya Kadar Ham, I*) Arka arkaya geliyor yargılar: “Şiir devdir, azar azar duyulan bir/ Yüksek uyum, ansızın/ Başka bir sezgiyle anlaşılır. Şiir budur/ Ve bu değildir, tam da bu yüzden, budur. Konuşmanın/ Anlıksallığında, ivmelenen devinimlerde,/ Oluşun tutsaklığında genişler – ve ordadır.” (221, *II*) Gösterenle gösterilenin köşe kapmacası, horası desek şuna? Kuşkusuz, “(...) algılanması/ zor, çapraşık, uzak...” (222, *III*) Ama şurası da bir gerçek: “Her şiir bir diğerini ve tüm şiirleri kanıtlar, // Doyumların doyumunu, bolluk içinde/ Adlarla, şiir en geniş ülke, yine de genişler yeni sözcüklerle.” (223, *IV*) O adamlar (şair) gelecek, ağacı ağaç olmaktan çıkaracaklar. Varlıklar, onları birbirine ulayan yarayı sakladıkları sürece şair varlığı dürtecek, gerçek şiir dünyaya dönüşecek. (224) “Ve dünya ve gerçek şiir, birbirinin/ Eşidir, (...)// Gerçek şiir neden olur ötekilere. Işığı/ Tepenin üstündeki ışıktan başkası değildir.” (225, *VI*) Burada olup da buradan başka her yerde olmak nasılsa öyle. Öyleyse “Gerçek şiir tüm şiirlerin şiiridir, / Tüm şiirlerden derlenmiş bir şiir, // Tüm şiirlerin şiiri, parçaların temel sözleşmesi, / Son yüzüğü sımsıkı çeken yuvarlaklık” (226, *VII*) Demek şiiri şiir düşüncesinden ayıramayız. Wallace Stevens da bu bilginin şairi ve kuramcı-şairidir. “Bir dev, ufukta, ışıldayan,”. (227, *VIII*) Ve önermelerinizi toplayın, ve çarpın ve bölün ve çıkarın ve kalana bakın saf, duru, tansıksı: “Göz pınarında boru çalan melekler, / Kulakta patlayan bir mutluluk pınarı.” (228, *IX*) Sürekli değişen bir devdir şiir. Yeter ki erdem onu, ‘boyut ve yalnızlık’ diye ikiye biçmesin. Yeter ki dev olduğunu düşünmesin şiir: “(...) Ama bir usta asla terk etmez biçimini, / Ufka erişti ve hâlâ devam ediyor klişelere, / Hâlâ meleksi, hâlâ verimli, / Gücünü kabul ettiriyor biçiminin gücüyle.” (229, *X*) Sonuçta tanıma gelmez bir soyutlamadan söz ettiğimizi unutmadınız ya? “(...) hiçliğin devi, her biri/ Ve dev değişiminin içinde yaşayan ve asla değişmeyen.” (231, *XII*) Belki şairimiz şiir kuramından imge kuramına iniyordur. Öyle ya imgeyi yakalamadan ve hemen kaçırmadan ellerimizden, bir şiir kuram(sızlığı) olanaklı mı? Bu imgeler ve yansımalarla kesinleşir “Varoluşun ölümü ve düşgücünü içerdigi”. Öyleyse soralım: “Metafor bir bozunum mudur? // Burada, ırmak akıp giderken/ Kara menekşeler büyür başaşağı bankların altında/ Ve likenlerin bildirisi asılır menekşelerin yeşiline.” (232, *Bir Bozunum Olarak Metafor*) Evet ve aynı zamanda hayır. Çünkü: “Boştur bu. Ama ipliksiz altın giysiler içinde bir kadın/ Yakar bizi eteğinin hafif bir dokunuşuyla// Ve varoluşun çözülmüş bolluğu/ Daha açık anlatır kadının ne olduğunu-“ (234, *Günüşiğindeki Kadın*) ‘Varoluşun çözülmüş bolluğu’na bir mim koyalım. Bir roman alıp okuyalım. Arjantin’li bir yazarın romanı olsun. “(...) Bu Arjantin’in/ Garipliğidir. Bugün gerçekdışı olabilecek/ Tek gerçek, saklı ve hayatta.// Şu da gariptir ki, bizzat Arjantin/ Yünlerin altında ürperen korkuyu duyar, / Yüzüstü uzanır, yüreğinde deliklerle// Ve biri titrer anlaşılacak ve sonunda/ Anlamak için, bilmek şeyleri/ Çok iyi görmenin ölümcüllüğüne dönüşmüş gibi.” (237, *Roman*) Gördüğümüz Şeydir

Düşündüğümüz, “Düşündüğümüz şey gördüğümüz şeyden hep başka olduğundan beri.” (238) “Örneğin: Au Château. Un Salon.” (239, Gümüş Aynada Bir Altın Kadın) İmgeler gövdelerinden ayrılmış ama yine de kırılmamışlardır. New Haven’da Sıradan Bir Akşam’dayız. “Bu evlerin kendimizden yapılmış olduğunu varsayın/ Böylece anlaşılmasız çılgınlıklarla dolu/ Anlaşılmasız bir kente dönüşürler (...).” (242, II) Seviyi (aşk) nasıl imgelemeli uygulama dersindeyiz. “Kaçınılmaz aşk, kaçınılmaz seçimi/ Düşlerin, son bir gözbağı gibi gözbağının çözülmesi,/ Aklın gördüğü şey olarak gerçeklik// Olduğu şey olarak değil sanıldığı şey olarak,/ Bir ayna, odada bir yansılar gölü,/ Kapıda uzanan bir cam okyanus”. (245, V) Birine yeten diğerine yetmeyecektir ve “Hiçbiri için derin bir yokoluş değildir bu,”. (246, VI) İnanılmazlık yeniden inanılır güne dönüşür. (247) Soru daha bitmeden ivedilikle verilmiş yanıt soruyu değiştirir. (248) “Hiç durmadan geri döneriz/ Gerçekliğe: o otele, gerçekliğe saldıran/ Rüzgârlı ilahiler yerine.” (249, IX) Her şey ‘gerçekliğin içindedir’, tin de. “Bu gerçekliğin sadakati, bu kip,/ Bu yönelim, bu gösterişli tutuş/ Yüzeydeki sanrıları neşelendirir.” (250, X) “Şiir nedeninin çığıdır,/ Konunun bir parçasıdır ama konu hakkında değildir./ Şair şiiri olduğu gibi söyler,// Olmuş olduğu gibi değil// Bir ağızdan, dünyanın sözcükleri dünyanın yaşamıdır demişler gibi.” (252, XII) Tüm bu oyun ve bu komedyanın bir rengi var. “Bu düzensiz sayıklamalar aynı zamanda bir tragedya./ Gerçek derin düşünceler ne komedyadan/ Ne tragedyadan sadece sıradan sözlerden oluşur.” (257, XVII) Ne geçmişe ne geleceğe bir çağrı salabiliriz. “Bir marangozun yaşamı ve ölümü/ Bir teneke kutudaki küpeçiçeği rengine bağlıdır-/ Ve çiçek yapraklarının alaca renkleri asla anlaşılmayacak,”. (258, XVIII) Yaratı, yapayalnız sayıklayanların imgeleriyle yenilenemez. “(...) Soğuk, sabah ve ışık kaynağı// Yeniden yaratmak için, kullanmak için/ Aramak içindir. Aynı, ‘Akşam yıldızı/ Atalarımızın göğündeki ışıkların atası// Bu bütünsel iç ışık, gerçekliğin/ Uykulu bağrından ışıır, yeniden yaratır, / Arar kendi varlığının olanağını,’ der gibi.” (262, XXII) Adam yıllar sonra gitarı tekrar eline alır. “Unutmasını engellemek için, tek söz söylemeden,/ bir ya da iki notayla açıkladı kim olduğunu// Adam hakkında hiçbir şey bir daha eskisi gibi olmadı,”. (265, XXV) Ve sonunda kadının ardından ‘gerçek ve gerçektışının bir bütünün iki yarısı olduğu’ gerçeği gelir. “Bu bitmeksizin gelişen şiir/ Şiirin kuramını anlatır,/ Yaşamın kuramı olarak. Daha sert// Daha yorucu bir usta, yaşamın kuramının/ Şiirin kuramı olduğunu ispat eden daha zor/ Ve daha kısa bir doğaçlama yapabiliirdi// Anlaşılmasız kaçışlarda olduğu gibi,/ Görünen ve görünmeyen şeyler, hiçlikten yaratılmış,/ Cennetler, cehennemler, dünyalar, hasret çekilen sılalar.” (268, XXVIII) Bir an kapıda beliren, ‘gerçeklik meleği’ olduğunu söylüyor ve ekliyor: “Sizlerden biriyim ve sizlerden biri olmak/ Olduğum şey olmak ve bildiğim şeyi bilmektir// Hâlâ dünyanın en gerekli meleğiyim,/ Çünkü benim güz erimimde dünyayı yeniden görürsünüz// Arınmış sertliklerinden, direngeliğinden ve insana kitlenmiş düzeninden,/ Ve benim ses erimimde duyarsınız dünyanın korkunç ve tekdüze vızıltısını”. (277, Köylülerin Yakaladığı Melek)

Kaya 1954 tarihli. Şairimiz 75 yaşındadır. ‘Hayalgücünün sonuna gelmiş gibi’ mi? Şair masadaki tozlu kitaba bakıyor. “Şiir, adama kendi yönüne gideceği bir yere/ Ne kadar ihtiyacı olduğunu hatırlattı,”. (281, Dağın Yerine Geçen Şiir) İmgelem belki bir aç,

konum, yer değişikliğidir. *Tarlalara Yukarıdan Bakmak ve Uçan Kuşları Seyretmek*. (282): “Her zaman yarattığımız eril mitlerimizden biri değil,/ Şeffaf bir düşünce kırılancın işlediği,/ Bir biçimi ya da biçim düşüncesi olmaksızın, // Gördüğümüz şeyde tanıdığımız şey, duyduğumuz şeyde sandığımız şey,/ Gizemli bir tartışmanın ötesinde, göğün dışındaki birleşmelerin/ Kargaşasında olduğumuz, düşündüğümüz şey, rüzgârın soluğu, // Bir devinimin devinen parçası olmak, bir değişimin değişen parçası,/ Bir rengin paylaşılması ve onun bir parçası olmak. Çok geniş, kılıç yapraklı, durgundan da öte olmak,/ Düşünmeye çok benzemek, düşünceden az olmak,/ Belirsiz ana baba, belirsiz ata, // Derin düşüncenin günlük ecesi/ Gelip giden kendi sessizliğinde/ Düşünürüz güneş ışır mı, ışımaz mı?” (283) Şair (Stevens) hoşnuttur şiirlerini yazdığı için kendisinden. “Hatırlanan günlerin/ gördüğü ve sevdiği şeylerin şiiriydi onlar”. (286, *Masanın Üstündeki Dünya*) Şeylerin en yalın algısının olağanüstü emeğinin ürünleri olan şiirler. (290) Ve onları ortaya çıkaran *Oldukça Normal Bir Yaşam*. (299)

Gökçenur Ç., *Son Şiirler*'ini de koymuş kitaba. Wallace Stevens 76 yaşında (1955) ölüyor. Demek bu şiirler 1954-55 şiirleri. Bilge şair artık anlamıştır: “Kuş öter. Tüyleri ışır.” (303, *Yalın Varoluş Hakkında*) Tümü bu. Gök duru. Anılar yok. Göğün ‘hiçlikten başka hiçbir düşüncesi’ de yok. “Ve orada olmamışız gibi: bu sığ gösteri,/ Bu görünmez etkinlik, bu his.” (304, *Gök Duru, Anılar Yok*)

2. Bölüm. OKUMANIN OKUMASI

Yukarıda yaptığım yakın okumaya daha ne ekleyebilirim diye soruyorum kendime. Aslında hem şiirin hem şiir üzerine neredeyse sıklıkla düzenli (*disiplin*) bir düşüncenin adımlarını, hatta soluk alışverişlerini, dize dize, sözcük sözcük çok yakından izlemiş oldum ve aynı şeyleri başka biçimlerde yinelemenin anlamı yok. Ama burada kısa da olsa Wallace Stevens'la konuşmam, ona bu şiiri ve şiir düşüncesini verdiği için teşekkür etmenin bir yolunu bulmam gerek.

drawing by David Levine

Rilke'nin şiir katına yerleştirmek doğru olur mu Stevens'ı? Bunun için epeyce bir neden, gerekçe olduğu açık. Üstelik ABD'li şairin Rilke'nin çağdaşı olduğu ama arkasından neredeyse bir 30 yıl yaşadığını biliyoruz. Şiirinin *bedenlenme* biçimi Fransız, hatta bir ölçüde İngiliz çağdaşı (modern) şiir geleneklerinden çok Alman 19-20. yüzyıl şiiri ve düşüncesine borçlu gibi varlıklaştmasını. Bunun bir nedeni de Rilke'yi aşan biçimlerde Wallace Stevens'in Alman düşünce-felsefe geleneğine özgü, özellikle güzelduyu (estetik) tartışmalarını üstleniyor görünmesi. Rilke, sorusu konusunda çok kişisel, belli bir kaynakla ilişkisiz görünür, oysa ciddi bir Avrupa ekini taşır iç derinliklerinde. Sanki sorusunun kökleri kendi ya da şiirinin varlığından beslenir, sınırlıdır. Tartışmasını kendi arayışı ve bunalımlarıyla ilişkilendirir. Ondan önce, konuyla ilgili tartışmalara dizgesel bir halka olarak katılmaz. (Yani böyle görünür.) Dünyaya düşmüş ve onu anlamaya çalışan umutsuz biridir. Stevens okuru ise, şiir köklerinin şairin çok ötesine uzandığını, daha derin bir düşünce dizisi ardından çekilmiş bir çizgi, ara toplamla yüzleştirdiğini, güzelduyu üzerine şairi bile aşan

bir tartışmaya iteklendiğini anlar. Rilke, okurunun omuzlarına yağmaz olanca ağırlığını sorgulamasının... Tek başına sırtlar, sürükler güzelduyu (estetik) tartışmasını. Stevens ise bunu yaparak, okurunu da katarak sürece, bizi kendi sorusuna düşümler. Çünkü aslında şiir kuramı aynı zamanda bir varlık kuramı (*ontoloji*), üstüne üstlük bir iletişim-toplum kuramıdır (kabaca *epistemoloji*). Stevens'ı Rilke'den bu ve benzer birkaç şey ciddi biçimde hem ayırır hem sıkıca bağlar. Hısımlık çarpıcıdır. Ele geçirildiğinde yiten varlık meselesi karşısında tedirgin olmamak olanaklı mı? Rilke bir tür çarpıntılı (*histerik*) arayışının ardından dingin göle, şiire yuvarlandı. Stevens ise Anglosakson serinkanlılığıyla adım adım yeni bileşenler ekleyerek düşüncesini geliştirdi, sonunda sıkıca tutunup onu boğulmaktan kurtaracak olan şiir düşüncesini ya da varolma gerekçesini... (Proust'un sanatsal evrimi de benzer değil mi?) Her ikisinden geriye kalan şiir öyle ya da böyle yakıcı bir şiir oldu. Şiirsel beden(-leşme) ve bedensel devinileri neredeyse benzerdi. Ama Amerikalıda çıplak ve nedensiz, yalnız beden, git git şiir boyunca berilendi, dünyalaştı. Avrupalıda ise aynı beden bir yanıla karanlık kaldı, ötelerden çekiştirildi ve tin, Araf'ta gerilmiş, saydam, dramatik ikonografilere eklenmişçesine asılı kaldı. Rilke, Wallace Stevens denli özdekçi (maddeci, *materyalist*) olabilseydi Rilke olmazdı. Stevens da Rilke'cil bir Araf'tan kendi şiirini (kuramını) çıkaramazdı. Bu iki büyük şair iyi ki kendi özgün yazı biçimleri ve kaygılarıyla şiire dönüştüler. Selam ve sevgilerimiz şiirlerine olduğunca kendilerinedir.

Ama asıl her iki şairin şiir (şair) kuramı geliştirme konusunda gizli (Rilke), açık (Stevens) araştırmaları ve dahası bunu yine öncelikle şiir üzerinden yapmaları eşsiz bir karşılaştırma konusu. Kuşkusuz dünyada konuyla ilgili birçok çalışma yürütülmüş, yayımlanmış, tartışmaya açılmıştır. Çünkü yapıtın yapıt üzerine düşünmesi doğrusu bu iki büyük şairle sınırlı da değil. Has ve usta sanatçıların bir noktadan sonra yapıtları yapıt sorgulamalarına kaçınılmaz olarak dönüşür. Ama daha az durumda yapıtla yaratıcı kuram, birliği içinde tutarlı bir ilişkiyle ele alınıp bir sanatsal biçim üzerinden dışa vurulur. Ve şiir kuramı aynı zamanda şair (yaratıcı) kuramı olarak irdelenir. Rilke neredeyse tüm şiiri boyunca bunu yaratıcı (şair) üzerinden yapmış, şiiri şairden ayrı düşünmemiş, sanki şiir sorunu şair sorunuymuş gibi (Ki bunun sakıncası şiirin başka bir yerden şaire geldiği yönünde bir ikicilik, gizli bir metafizik, düalizmdir.) yaratıcının evriminin basamak basamak izini sürmüştür. Şiirin Tanrı yapıtı, tanrısal bir girdi olduğu, şairin Tanrı'nın elçisi, yalvacı olduğu düşüncesinden daha erken şiirlerinde vazgeçmiş, bir dönem bu düşüncüyü ayrıç içine alarak nesneyle (nesne-ad ilişkisi) ilgilenmiş, sonra çemberini tümlemiştir: Tanrı-Melek-Orpheus-Şair.

Stevens ise öte deneyimine başvurmadan, onu da gerektiğinde yeryüzüleştirecek, somut varlık karşılıkları ve imgeleri üzerinden *berleş*tirerek, dünyalı, özdeksel bir çember çizmiştir. Bu çember kapanırken imgesel kaymalar kırılmalarla toplumbilimsel bir alan açmış, bireylerin birbirleri ve dünya üzerinde gölgelerinin yerlerini değiştirmiş, bu oynak veri yığınıyla temel imgenin ve onun yakalayıp yitirdiği anın içinden şiirin

neliğini adım adım sorgulamış, geliştirmiştir. Sonuna dek dünyalı ve siyasal (metafizik karşıtı) bir şiir kuramı geliştirmeye çabalamıştır.

Her ikisinin şiir kuramı konusunda vardıkları yer biçimde ayrılrsa da özde buluşur (bu da ilginçtir). Rilke'de Wagner'ce (Örn. *Niebelungen* dizisi) sınamalardan geçip şiirden ibaret son (saltık) şair (kör)düğümü iki yerde birden olmanın kaçınılmazlığı ve olanaksızlığıyla bir sapmaya, yerinden çıkmışlığı (yeraltına inerken göğe yükselme) varırken, Stevens'da aynı yerinden oynatma sanatın (şiir) varlığı ve anlamını (işlev) açığa çıkarır. Yani deneyim benzerliği şurada: Şiir (Rilke'de baskın biçimde şair) varlığı oluşu içinde şiirleyerek yeniden oluşa zorlar. Varlığın son ve kutsu beri gelişi midir bu, kimse bilemez. Yanıtı yoktur ama insan eylemi içinde en dikkate değer varlık deneyimi olduğu üzerinde yaygın, akademik ve halkçıl bir uzlaşmadan söz edebiliriz.

Konuyu burada keserek kuzeydoğulu şairin kendisinden önceki kuşaktan Amerikalı şairlerdeki coğrafyasal (doğa) epik açılımlarının coşkulu, sınır tanımaz, anarşizme yatkın doğacılıklarını dizginleme görevi de üstlendiğini belirtebiliriz. Çünkü bu el değmemiş enginliğin (şiirdeki karşılığı *ergenlik* diyebiliriz) ayartıcılığı şiirin içyapı ve sıkı örgütlülüğüyle yer yer çelişmiştir kanımca. Tanrıyı yüceltmenin yerini doğayı yüceltme doldururken yürekte yükselen şarkının el değmemiş, arık sonsuzluk önermesi (vaad) bir tür doğaçlamayla (*improvisation*) ve onun olanaklılığı/olanaksızlığıyla sonuçlanmıştır. Doğaçlama hem bir olanaktır hem de bir yapı-dışılama, dağılma, çözülme, biçimsizleşme (*amorflaşma*) eğilimidir. Büyük öncü şairlerin (Longfellow, Whitman, vb.) olağanüstü avları ve etkili avcılıkları sürdürülebilir bir şiir siyaseti (*poetika*) için yetmezdi. Zaten Amerika enginliğini hızla yitiriyor, ağlanıyordu (demiryolu, vb.) Sanayileşme doğa epiğinin altını oyuyor, çevrenini (ufuk) daraltıyordu. Yeni şaire doğa yetmeyecekti ama sıkça onun eşsiz imge baskınlarının dolu sağanakları altında kalmayı da sürdürecekti. Öte yandan Amerika'da ve özellikle kuzeydoğusunda entelektüel çevrenin bir gözü Avrupa'da ve oradaki gelişmelerdeydi. Ekin sel beslenme açısından diğer Amerika eyaletlerinden (uzak batı, güney) daha çok Avrupa'ya bağlıydılar ve etkiler alıp veriyorlardı. (Henry James'i anımsayalım.) Şiirde Avrupa'daki çağcıl çıkışları yakından izlediklerini sanıyorum. Stevens bunlardan biri. Onun şiirine coğrafya seçmek zordur, yer yer (ülkesine özgü) doğa imgelerinin özgün baskınları olmasa. Avrupa coğrafyasının şiirde yankılanan imgeleri tarihle iç içe ve özgündür. Stevens ise doğayı tarihin ve coğrafyanın dışında, daha somut ve kişisel izdüşümlerle yansılar. Bu imgeler seçili nesneyi adıyla vurgulayan, yarattığı duygusal izlenimi şiir öznesinin dünya anlayışına doğrudan bağlayan neredeyse matematiksel kaçınılmazlıkta imgelerdir. Çünkü Wallace Stevens bireşimi (*sentez*); dış dünya (doğa) ile buradaki (şair) özne arasında eytişmeli (diyalektik) bir izdüşürme tasarısı (proje), girişimidir ve bu boşuna değildir. İmgesi devingendir iki yaka arasında ve hangi yakada olması önemli değil, öteki yakaya kaçma eğilimindedir tuzağa (nesne ve özne tuzağına) her düştüğü anda. Aslında devingen imge tanımı pek yerine oturmadı. Bunu şu anlamda kullandım. İmge yapıcı ve yıkıcı bir işlev üstlenicisi olarak nesneyle (dış dünya, varlık), öznenin

(topluluğun bakışıyla ilişkilendirilmiş biri olan öznenin, şairin) arasında sürekli yolda, gidip gelmekte, asla limanına demir atamamaktadır. Nesne yeniden nesne, şair her şiirle yeniden şair olmak zorunda kalmaktadır. Tutucu izlenimi veren genel biçiminin özdeki imge siyasetinden ötürü devrimci bir şiire çıktığını ileri sürmektir derdim. Çünkü ne nesne ne de özgün nesne, yani nesne üzerinden özne şiire girdikleri gibi çıkamazlar ama buncası yetmez, bunu bir yaratım kuralı olarak önermeye dönüştürür Wallace Stevens. Üzerimdeki etkisi tam da buradan kaynaklanır ama düşünce, vargı bana has değildir, doğrudan şairin şiir(iy)le ilişkili, üstelik bilinçle, adım adım geliştirdiği bir düşüncedir söz konusu olan. **Mavi Gitarlı Adam**'la (sanırım üçüncü kitabı) bu yola girmiş, şiir aynı zamanda şiir kuramına bir giriş olmuştur.

Burada önemli soru şu olmalı? Şiir, kendine bile kuşkuyla yaklaşan, her türden girişimini en başından (açıktan ya da gizli, sinsice) yalanlayan, kendini hiçbir anlatım biçiminde olmadığına yadsıyan bir sanat türü olarak, Stevens'ta olduğu gibi, şiir kuramı geliştirme konusunda ne denli inandırıcı olur, olabilir? Ayrıca bu soruyla gizli bir önerme dayatmış gibi de görünebiliriz. Ama nedeni var. Şiirin imgesi başka hiçbir anlatım biçiminde olmadığına oynak, kıprak, ele geçmez, yakından uzak/uzaktan yakın, yerleşik-yad ve yad-yerleşik bir çift yüzlü (Çift yüzlü oylum olanaksızdır, ancak düzlemden söz edebiliriz ama düzlemde yapının, yani imgenin öteki yüze izdüşümü olmaz, bu nedenle imgeyi tanım altına, zaptürapta alamayız ve konuyu *simulakraya*, *holograma*, *simülasyona*, vb. taşıyabiliriz.) ve güvenilmezdir. Yerleşik, yığınaklanmış hiçbir algı canlı, diri imgeyi ele geçiremez, ölü diller, şiirler ölü imgelerle sürer gider, şiirin sesi, ses düzeyi düşer, algı dağılır, gerçekte okumaz okurluk (bir *simulakra* örneği daha) alır başını gider. Herkes şiir okur, kimse şiir okumaz. Uzlaşmaz çelişki mi? Tartışılabilir. Bu açıklamadan anlarız ki şiir nasıl olanaksızsa (imkânsız) şiir kuramı da onca olanaksızdır. Demek Stevens şiirle ve kuramlaştırma girişimiyle bir şiir yaklaşımı denemiş, tüm yeniden denemeler gibi her iki alanı (olgu ve yasa) ötelemiştir. Belki şöyle bir yargı yersiz kaçmaz. Aynı zamanda şiir kuramı olarak sürmeyen şiir olmaz ve tabii, tersi. Geçerken ilgisiz bir not düşeyim. Özdemir İnce, her ne kadar 19 yaşında (1872) şiir yazmaktan vazgeçmiş, ardında hepi topu bir avuç şiir bırakmış Arthur Rimbaud'dan bir şiir kuramı süzmeye çabalasa da tüm bunlara (yani şiire ve kuramına) yeterince zamanı kalmayan Rimbaud'ya değil asıl Charles Baudelaire'e dikmeliydi gözünü. Belki de bunu yapmıştır. Atıyor olabilirim.

Dönüyorum. Şiirin ölçütü hem var (dünyanın şiir birikimi) hem yok (ölçüt gelecekte yazılan şiirden biçimlenir) demiş olduk. Böylece kendine kuşkulu şiirin özgüvenine, bir gün yazılacak şiire, buna bağlı yarı açık yarı kapalı imge siyasetine dönük yüzüne varmış olduk. Stevens'in kuramı bununla ilgilidir ve tüm güzelliği bir yöntem(bilimsel) açılım iması taşımasındadır. Açılım ya da sorgulamasındaki yapay bilimsel (yöntembilimsel, *metodolojik*) anıştırma sıkı durmayan okuru (hele de birçok toy, acemi şairi) yanıltabilir ve Wallace Stevens şiirinde kolaylıkla bir indirgemeden (*vulgarizasyon*) söz edilebilir. Kolaycılığı bir yana bırakırsak tüm bu şiir kuramı açılımının aynı zamanda adım adım ilerleyen bir yerine geçirme (*mimetizm*), bir düzdeğişmece olduğunu anımsatmak isteriz. Bunu anlamak için şiirin başlangıçsız ve

sonsuz nesnelere bakmak yeterli. İmgesi hep yeniden içeriklense de (ölüp dirilse de) şiirin ve imgesinin kaynağı aynı yeryüzüdür. Aynı yeryüzünün nesnesi, belirtisi, yankılanması, yönelişi, algıya değişimi ve algıda paylaşımlar, bölüşümler, uzlaşma ve çatışmalar, yeniden toplum(sal)laşmak ve yeniden toplumdaki damlamak, insan(sal)laşmak... Bu şiir böylece kendi (öz) kuramı yolunda yeryüzüsel (dünyalı), varlıksal (nesnenin gösterdikleri ve gizledikleri), aktarımsal (iletişim, kavram, içerik, vb.) olmakla ilgilidir. Deney(im)seldir. Özdekçidir. Somut deneyimleri ekinsel girdilerle varsıllayıp yeni yaşam yapıları, sahneleri, duruşları ile yeryüzünü daha yeryüzü kılmanın, dahası insanla buluşturmanın peşindedir. Tüm bunlar yüzünden yukarıdaki okumada açıkça görüleceği üzere onun ormanında, bahçesinde, sabah yatakta uyanan kadınında, kargasında, düşünceli yaşlı adamında, gitarında pırıl pırıl, çözünürlüğü (*resolution*) katbekat yükselmiş daha bir *berlik*, kesinlik, daha ayrıntılı bir seçiklik ve görü derinliği vardır. Öyle ki aynı saydam, duru seçikliği Rilke gibi büyük ozanlarda görebiliriz ancak, özellikle nesneyle kiplenmiş şairler silsilesinde (*kanon*). Bir de eylemle kiplenmiş şairler var. Oraya ve melez tipolojilere (Örneğin, Dağlarca) girmiyorum. Orada şiirin asal birimi zamanın/uzamın sıfır noktasındaki itki (*momentum*), devini gizilgücüdür (*potansiyel*). Nesne kipli şairler ise ilk saniyeden sonranın görüntüleriyle ilişkilidirler. Kesitler alır, evrimi bir kesitinden (nesne) yakalamaya çalışırlar ve söz(c/l)ükler üzerinde çalışırlar. Stevens bir sözcük avcısıdır. Her sözcüğünün (tıpkı Rilke'de olduğu gibi) kendine özgü fiziksel bir evreni, ilişkilene biçimi, somutluğu, ayrı sözverisi (*vaad* karşılığı) vardır. Öylesine ki sözcük yalnızca kendi yeri ve zamanıyla ilgili işlevinden ötürü değil, öteki sözcüğe taşıdığı ışıkla, aydınlıkla ve değer yüküyle (bir tür sözcüksel *iyonizasyon*) tüm (şiirsel) yapıyı öteleme girişimi, etkinliğiyle canlılaşıyor. Uygulayimsal (teknik) anlamıyla sınırlı olarak Dağlarca'dakine benzer bir canlılıktan (animizm) söz etmek yanlış olmayacaktır. Çünkü şiir bir ağaç gövdesi, bir canlı yapı gibi damarlarında kanın, tinin, besinin aktığı örgensel (organik) bir tümlüğe bu sözcüklerarası ilişkilene ve aktarımla ulaşıyor ve böyle bir tamlığa ulaşmayan çok az şiiri olduğunu rahatlıkla ileri sürebilirim Wallace Stevens'ın. Bu arada bu şiir etkisini başarıyla Türkçeye aktaran, dolayısıyla şairdeki niyeti karşılamakta zorlanmayan Gökçenur Ç.'ye bir kez daha teşekkür etmenin tam yeri ve sırası.

Kuramlaştırma girişiminden söz ettik ama kuramın kendinden ve adımlarından söz etmedik. Girişimin kendi başlı başına bir içerik elbette, kuramın ne olduğu buna göre ikincil bir konu. Yine de önemsiz değil. *Mavi Gitarlı Adam* (1936) ilk ve en önemli adımı bu yönde atan bir başyapıt kuşkusuz. Araştırmaları onu şiir kuramından belki bir imge kuramına (*Bkz. Gaston Bachelard*) sürüklemiş olabilir. Ama şunu hep anımsamalıyız. Stevens'in kuramsal çabası, kuram peşinde tüm büyük şairlerin çabası gibi oyuncu bir gelgit (medcezir) olarak anlaşılmalıdır ve sonuçta yetkin bir açıklama değil *en son şiir* amaçlanmıştır. Ortaya çıkan şey olsa olsa *daha* şiirdir. Şiir üzerine düşünen şair imgesidir. Son dönem, yaşlılık şiirlerinde bunun somut ve eşsiz (bir o denli yatışmış, dingin) örneklerini okuruz. Dil gençlik kes(k)inliğinden, köktenciliklerinden, yıkma hazzının yer yer taşkınlığından (ama pırıltısından değil) kurtulmuştur az çok. Okur olarak neyi yeğlememiz gerektiği sorusu yanlış olur. Çünkü

oradan buraya yürünmüş, gelinmiştir, o dilden bu dile. Ve değişen de bir şey yoktur özünde. Çünkü kuramın özünü nesneyle adın ilişkilene biçimi oluşturmaktadır. Sözlük, sözcükleriyle yalnızca algının sıradan ve yerleşik nesnelere, ilişkilerini karşılamaz, sıra dışı olan her şeyi de (düşlem, imgelem, sanat, şiir, vb.) aynı sözcüklerle karşılar. İyi de girdiyle çıktı (sözlüğe girişle sözlükten çıkış) arasındaki olanaksız dönüşüm nasıl gerçekleşir? Gitar gitardır, ses bildik ses ama bir kez çalındıktan sonra şarkı, gitarın kendi, çalan ve dinleyen, gerçekte tüm varoluş dönüşmüştür. Varlık kendi dizilerini (dizi düzenini, karkasını) korurken adlandırmaların tümü kaymış, yeni varlık kiplerini algımıza getirmiştir. Başka türlü anlam(landırm)anın olanaklı olduğunu görmüşüzdür. Şiir dönüşümün anını saptar, bir örneğini sunar. Yazıldıkça sayfa dolar ama öte yandan boşalır. Boş (dolu) sayfadan boş (dolu) sayfaya geçilir. Her kezinde şiirle yeniden doldurulmak üzere çevrilir sayfalar.

Burada elbette kavramlarını yaratmış, yasalarını yanlışlamış bir şiir kuramından söz etmiyoruz ve bana inanmalısınız, Wallace Stevens da bunun peşinde değil. Yukarıda söyledik, o şiir nedir sorusuna yanıt arama girişimi üzerinden aslında şiirin (son şiirin) ardına düşmüştür ve beşduyudan herhangi birisiyle değil (göz, dil, ten, kulak, burun) tümüyle somutladığı varlıkları (nesne) ve onların gizil güçlerini, olanca serimleme yetenekleri içre, ortaya çıkarmıştır. Bunlar şiir bedenler, varlıklar, canlı/cansız oylumlu, bükümlü yeni türlerdir. Aynı Rilke'de olduğu gibi her şiir bedendir, bedeniyle ve bedensel yetenekleri, esnekliğiyle (*plastisite*) dışavurur. Bu esnek, dönüşken ve akışkan şiir-yapı bırakın sözcükleri, tümceyi de aşan şiirsel bir örgensellikle (*organizma* anlamında) canlanır önümüzde. Şiir bizle, okurluğumuzla var olan ama kaygı ve mutluluğumuzu eşanlı kışkırtacak kerte bizden ayrı, orada bir varlık (hayvan, bitki, vb.) olarak bir tür görkem sergiler. Güzelliği bizdenken uysal, bize hiç de bağlı görünmezken ele avuca sığmaz, kaypak (bir yılan bedeni denli) olağanüstü bir güzelliştir. Onu yakaladığımızı sandığımız anda çoktan yitip gitmiştir içine bir türlü sığamadığımız, sokulamadığımız dünyanın bir deliğinden... Oysa bu bedenin tümcül kandırım (*ikna*) gücünü sağlayan da sözcükler, anlambirimlerdir (sözcük altı yapılar değil ama). Nasıl oluyor bu sorusunun yanıtı, yukarıdaki bağ değerler, sözcüklerin birbirlerinden alışverişleri içerisinde yeniden içeriklenmeleridir. Sözcükler birbirlerini artı ya da eksi değerleriyle çekip iterek bir yapı (bağ doku) yükseltirler. Yeri gelmişken hemen Stevens şiiri hakkında bir yargı daha verebiliriz. Şiirindeki, şiirinin bütünsel yapısındaki içsel zorunluluğun kurucu işlevi şiir varlığının yarı-nedenidir. Öteki yarı-neden canlı şiir bedeninin yeryüzünde yürürken bıraktığı izlerden biçimlenir. Ama açık izler iki yüzeyde karşılıklı oluşur. Bir yandan şiir yeryüzüne basar, izini bırakır. Öte yandan yeryüzü, tüm oluştan getirip şiirin önüne yığıldığı varlığıyla şiir-bedenini oyar. Rilke'nin etkileşimi, varlık (ontoloji) kaygısına bağlı olarak Stevens'da olduğundan başka türlü seyrederek. Onda somut iki beden birbirini çizip yontmaz, beden bedensizlikten (boşluk) yontulur ve *vice versa*.

Aslında Wallace Stevens üzerine söylemek istediklerimi söylemiş oldum ve biliyorum, daha söylenebilecek çok şey olduğunu ve birçoğunun da başkalarınca söylenmiş olduğunu. Belki benim düşündüklerimin bile...

Geriye ne kalıyor?

Birkaç kavrama takılıp Stevens burgacına dalıp çıkmak. İşte şimdi kısaca bunu yapmakla yetinip kapatacağım bu esin dolu şiir hakkında (boşuna) yazma girişimimi...

EYTIŞİM (diyalektik) kavramını başa koymak doğru mu? Rilke denli, hatta daha çok... Eytişimin özdekil (maddeci) kavrayışı ve dil üzerinden aktarımı neredeyse Hegelyan bir alan etkisi yapıyor okur üzerinde. Şiirdeki eytişimin somut belirişindeki şaşkırtıcı doğallık ve kendiliğindenlik, genelde gelmiş geçmiş tüm dünyalı şiirde kavramın ne denli yaratıcı bir işlev taşıdığını ister istemez düşündürüyor insana. Bunun şiir söz konusu olduğunda ana nedeni çatlamak üzere tomurcuk-imge olabilir. Yeryüzülü nesnenin çatlağından şiir karşı-nesne (yadsıma) olarak filizlenir. Şiir dünyaya karşı, *karşı-dünyadır*. Dünyanın yadsınmasıdır, dünyayı yeniden dünyalayacak kerte (=yadsımanın yadsıması)... Yani dünyamızın, kentlerimizin, uygarlıklarımızın bu şiire, bu yıkıcı kuruluma ya da tersine, yaratıcı yıkıma gereksinimi var. Ancak şiir, her şey elendikten sonra, olmanın nedeni, gerekçesi olarak geçici onayını verir dünyaya. Dünyayı iki yönlü ödün(ç)ler. Deneysel şiir kuramının özü de budur Wallace Stevens'in: Hakkında söylenmiş (şiirlenmiş, anlatılmış) dünya aynı dünya değildir. Güzel olan şairin her şiirinde bu eytişmenin gözcü düzeylerde işlev görmesi, dokumaya katılması. Bu bilinçli bir öngereklilikten ya da önvarsayımdan çok düşünmenin neredeyse en başından beri öyle olagelmiş irasından (karakterinden) ötürü böyledir. Güzelliğin annesi ölümdür, dullar en çok korktuklarında ışıklar, güzellik tende ölümsüzdür, kitaba dönüşen okur, vb. hemen her şiirde karşımıza çıkacak eytişimsel kavrayışın birkaç örneğidir.

DURU (AYDINLIK) BAKI(Ş) eytişimin dil üzerinde ve birlikte aldığı yolla varılan yalın şiirle taçlanır. Şiir-varlık teniyle kesinlenir, kendilenir. Tartışmasız biricikliği içre kaynak (*referans*) olarak aynı sözlüğü imler. Dünyayı soyutlayan şiir tasarı (üst, *meta* evren) kendi içinde yeniden dünya(laşma)dır. Dünya başka yer ve uzamda bir yandan da aynı ve yine, yeniden dünyadır. Şair(in anımsama ve sürdürme çabası) dünyayı hep yeniden *başkalamayı* ve bunu yaparken yine aynı dünyada (sözlükte) kalmayı dirençle, tutkuyla sürdürür. Bu somut(luğ)u ancak iyiden soyut(lanmış) bir altyapı olanaklı kılar. Şiir soyutlamadan somutlamadır. Şiirsel çözünürlükteki (*resolution*) yetkinlik, düzey, vb. derken amaçladığım tam budur. Wallace Stevens şiirindeki aydınlığın ve onun yarattığı duygunun nedenini bir kez daha kavramış oluyoruz. Hem sözcükler sözcüklerarası alanda etkileşimle arklanıp kıvılcımlanıyor, hem de varlık (nesne, sözcük) içeriği içeriden değil, teninden, kabuğundan yaratıyor (yansıtıyor, yankılıyor da diyebilirdim). Stevens şiiri için kabuk, ten sorununu kavramak öylesine önemlidir ki bir tür şiirsel bağlamı (paradigma) oluşturur ten, yüzey imgesi. Şairin algısı içine giren tüm varlıklar yüzeylerinden ışıklar. Algısını bu

aydınlığa bırakan şair geleneksel, arkada, gizli, örtük anlamı ayrıç içine alır. Algıya vurandır içerik ve algıda uzlaşmaların tarihi de şiir eksi birdir. Şiir algısal uzlaşmayı artı bire, yeniden-şiir artı bire aşma girişimi, eylemidir. Böylece Stevens şiirindeki çarpıcı görselliğe (daha çok fotografik, dural) gelir dayanırız. Bu görselliğin nedeni tendir. Dünyanın tenidir. Birçok şair bilerek ya da bilmeyerek bu tenin ardına düşmüş, kimileri kendilerini yanıltma kertesinde bunu iç/dış gizemciliğine (misticizm) değin taşımış, kimileri kaba bir özdekçilikte çıkış aramış, başka birileri de tenin baskılamasına karşı tepkilenip çarpıtma pahasına dalınçtan, saltık içten onaylandıklarını düşünebilmişlerdir. Sonuç ne olursa olsun *poetik* (şiirsel) bir kaygıdır ten (dış) meselesi. (Kim istemez şiir-nesne kürkünün parlamasını?) En yüksek anlatım ve sorgulamalardan birini Stevens yapmıştır şiiriyle. Yoksa nasıl söylerdi, beden ölse de güzelliğinin yaşadığını. Çünkü konuya bir varlık nedir sorusu üzerinden bakmaktan çok şiir nedir sorusu üzerinden bakmış ve bunun sorunlarıyla yüzleşmiştir. Şiir, beden, beden tenidir. Şiiri okuyan, tenin akışını, dalgalanışını, beş (ya da altı) duyuyu algılanışını deneyimlemelidir ve şiir-varlık (kendini bir beden-ten olarak sunarak) okurun elinin altına uzanıp kıvrılmalı, yatmalıdır. (Erotik ima da içkindir bu yargıya.) Stevens şiiri okşansın isterdi sanırım. Bağlı olarak ona göre dünyayı değişmecelemek (metaforlamak) önceki nesneden, sonraki anlamı (içerik) çıkarmaktır. Sonraki anlam da artık (yeni) nesnedir. Edinilmiş, buralı, şimdiden yerleşiktir. Yine şiir bu nedenle gerekli, kaçınılmazdır. Şiir, dile (sözlük) bir kez daha başvurarak dünyayı indirgemeyi, yani anlatmayı dener. Dil (anlatmak) indirgemedir. Ama her indirgeme girişimi devrimci bir girişimdir. Dili kendi içinde deriştirir, varlığı boydan boya yeniden varlıklar, bireşimler. Ama dilin bu indirgeme-kurma-yükseltme (değişmeceleme) girişimi olmasa türümüz için dünya yaşanabilir bir dünya olamazdı. Dünya anlatabildiğimiz için açılmış bir yaşam alanı, *bu* dünyadır. (Altını çiziyorum, türümüz için geçerlidir yargımız.)

Eh, bu yolda ŞAİR aslında *katırcı*dır. Dünyanın varlıklarını getirir, sergiler önümüzde. Aracı, anlatıcıdır. Devrimci, hatta bozguncudur. Yaşamımızı kurcalar, yerinden oynatır. Dili bir biçimde başka türlü deneyimlemiş olmasıyla ilgilidir şairliği. Hemen ekleyelim, köylülerin yakaladığı melektir de katırcı şair aynı zamanda.

ŞİİR bir kez ortaya çıktıktan sonra neyin önce geldiği ikincil bir konuya dönüşür. Şu soru artık yersizdir: Hangisi önceldir, imge mi, varlık mı? Ama başlangıç için Stevens'in verdiği yanıt apaçık, kesindir. Dünyadır (sözlük) önsel olan. Bu *a priori* durup dinlenmeksizin hep yeniden geçici ve geçişli adla(ndırmala)rla şiirleştirilir. “*Gece bir kadının omzunun rengine bürünür.*” Bunu yapan kişi ŞAİR'dir. Daha dün doldurduğu sayfalar şimdi önünde boşdur. Arkasında bir şiir takımadası vardır ama sanki dünya gitmiş, dünya gelmiş, dünya yerinelenmiştir (ikâme). Şair gidenle geleni ilişkilendirse de ve bunun için ardına dek açık tutsa da belleğini, bir yerden (kırılmadan) sonra bir an kendimizi önsüz sonsuz biçimde dünya içre buluruz. Hep dünyadaydık, yine dünyadayız. (Nedir değişen?) Oysa şiir girmiş, şiir çıkmış, dolayısıyla dünya da (şiirden önceki) dünya olmaktan... Körlük yalnızca okur için değil, yazar için de söz konusu olabilir, tüm donatılmışlığa karşın. Yaratıcı tetiktelik,

kuramsal dip girişim şiirin kendinden daha önemli olur böylelikle. Neden şiirle şiir kuramı sorusunun yanıtı çıkar ortaya. Adlar (*nomen*) özsüz olduklarından geçicidirler. Şiir sonsuzca geçicidir ve varoluşsal sürekliliğini tam da bu geçiciliğinden yükseltir. Vazgeçilmezliği geçiciliğiyle bağlı, ilgilidir. Şiir tüm bu nedenlerle de soyut olmalı, değişmeli, gündelik dille, gündelik dile karşı, gündelik dilde kalmalıdır. Çıktığı ve yuvarlandığı yer aynıdır. Çıkarken ve düşüşte alınan yara beredir sözün özü, şiir. Şair yarayı dürtüp durur. Varlığı varlığa ular. Bir açıklıktır, tenin çizilmesi, yaşam duygusudur yaralanmışlıkla gelen. Yara yalnızca acıyı değil, sevinci, zevki de olanaklı kılar. Yaramızla yaşadığımızı anlar, anlatırız acı ve sevinçler içre. Hiçlikten, sokaktan doğan şiir yine hiçlikte, sokakta salınır pırıltılı teni, rengiyle. Us yaranın bilinciyse eğer o zaman gelin Wallace Stevens'le birlikte şu dizeyi buraya sonsöz olarak geçirmekten yüksünmeyelim: “Akıl uyumak için kendi kendine şarkı söyleyen bir çocuktur.”

KAYNAKLAR

- Stevens, Wallace; ***Bir Karkuşa Bakmanın On Üç Yolu. Tüm Yapıtlarından Seçmeler (1923-54)***, Çev. Gökçenur Ç, Yitik Ülke Yayınları, Birinci Basım, Haziran 2017, İstanbul, 317 s.